ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)
της 11ης Δεκεμβρίου 1997 *

Στην υπόθεση C-246/96,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Office of the Industrial Tribunals and the Fair Employment Tribunal (Belfast) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Mary Teresa Magorrian,

Irene Patricia Cunningham

και

Eastern Health and Social Services Board,

Department of Health and Social Services,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΚ, καθώς και του σχετικού με τη διάταξη αυτή πρωτοκόλλου αριθ. 2 που προσαρτάται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση,

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους R. Schintgen, πρόεδρο του δευτέρου τμήματος και προεδρεύοντα του έκτου τμήματος, G. F. Mancini (εισηγητή), P. J. G. Kapteyn, J. L. Murray και G. Hirsch, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Γ. Κοσμάς
γραμματέας: L. Hewlett, υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— οι M. T. Magorrian και I. P. Cunningham, εκπροσωπούμενες από τον J. O'Hara, barrister-at-law, και την E. McCaffrey, solicitor,

— η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από την S. Ridley, του Treasury Solicitor's Department, καθώς και από τους R. Weatherup, QC, και N. Paines, barrister,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τη C. Bury, την M. Wolfcarius και τον C. Docksey, μέλη της Νομικής Υπηρεσίας,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις των M. T. Magorrian και I. P. Cunningham, της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου και της Επιτροπής, κατά τη συνεδρίαση της 5ης Ιουνίου 1997,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 10ης Ιουλίου 1997,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με απόφαση της 9ης Ιουλίου 1996, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 17 Ιουλίου 1996, το Office of the Industrial Tribunals and the Fair Employment Tribunal (Belfast) υπέβαλε δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ διάφορα προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΚ, καθώς και του σχετικού με τη διάταξη αυτή πρωτοκόλλου αριθ. 2 που προσαρτάται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, της M. T. Magorrian και της I. P. Cunningham και, αφετέρου, του Eastern Health and Social Services Board και του Department of Health and Social Services με αντικείμενο ορισμένες συμπληρωματικές παροχές στο πλαίσιο ενός συστήματος συντάξεων γήρατος συμβατικώς αποκλεισμένου από το εκ του νόμου συνταξιοδοτικό σύστημα.

Οι εθνικές διατάξεις

3 Βάσει του άρθρου 2, παράγραφος 4, του Equal Pay Act (Northern Ireland) 1970 (νόμος περί ίσης αμοιβής εντός της Βορείου Ιρλανδίας, στο εξής: EPA), οι αγωγές με τις οποίες ζητείται ίση αμοιβή πρέπει να ασκούνται εντός έξι μηνών μετά τη λήξη της περιόδου απασχολήσεως. Η παράγραφος 5 του ίδιου άρθρου ορίζει ότι, στις δίκες που αφορούν τη μη τήρηση ρήτρας ισότητας, η γυναίκα δεν μπορεί να λάβει αναδρομικώς μισθούς ή αποζημίωση για χρονικό διάστημα παλαιότερο των δύο ετών από την έναρξη της δίκης.

4 Σύμφωνα με το άρθρο 56 του Social Security Pensions (Northern Ireland) Order του 1975 (διάταγμα περί των συντάξεων κοινωνικής ασφαλίσεως στη Βόρεια Ιρλανδία), όταν πρόκειται περί συνταξιοδοτικού συστήματος προσώπων που εργάζονται στον δημόσιο τομέα, ο Υπουργός, οι κυβερνητικές υπηρεσίες καθώς και το πρόσωπο ή ο οργανισμός που είναι αρμόδιος για τη διαχείριση του συστήματος αυτού οφείλουν να λαμβάνουν κάθε αναγκαίο μέτρο ώστε η ρύθμιση που διέπει το εν λόγω σύστημα να ανταποκρίνεται στην επιταγή περί ίσης προσβάσεως.

5 Το άρθρο 12 των Occupational Pension Schemes (Equal Access to Membership) Regulations (Northern Ireland) 1976 αριθ. 238 (κανονισμοί για τη Βόρεια Ιρλανδία σχετικά με την ίση πρόσβαση στα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα, στο εξής: Occupational Pension Regulations), το οποίο τροποποιεί τον EPA, ορίζει ότι, στις δίκες σχετικά με την υπαγωγή σε επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα, το δικαίωμα υπαγωγής στο σύστημα δεν είναι δυνατόν να ανατρέχει σε χρονικό διάστημα πέραν των δύο ετών πριν από την ημερομηνία ασκήσεως της αγωγής.

6 Ο τρίτος κανόνας των Health and Personal Social Services (Superannuation) Regulations (Northern Ireland) 1984 (κανονισμοί για τη Βόρεια Ιρλανδία περί συστήματος συντάξεων γήρατος των παρεχόντων υγειονομικές και προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες, στο εξής: Superannuation Regulations) ορίζει ως Mental Health Officer (στο εξής: MHO) τον ανήκοντα στο ιατρικό προσωπικό ή στο προσωπικό διπλωματούχων νοσοκόμων ενός νοσοκομείου και χρησιμοποιούμενο εν όλω ή εν μέρει για τη θεραπεία προσώπων που έχουν ψυχικές διαταραχές νοσηλευτή πλήρους απασχολήσεως, ο οποίος αφιερώνει ολόκληρο ή σχεδόν ολόκληρο τον χρόνο υπηρεσίας του για τη θεραπεία των προσώπων αυτών.

7 Βάσει του σημείου 50, υπό 2, των Superannuation Regulations, όταν ένα πρόσωπο που έχει φθάσει ή υπερβεί το πεντηκοστό έτος της ηλικίας του έχει εργαστεί ως MHO επί 20 έτη και συνεχίζει να εργάζεται υπό την ιδιότητα αυτή, για τον υπολογισμό της συντάξεως του προσώπου αυτού λογίζεται διπλό κάθε περαιτέρω έτος υπηρεσίας και το εν λόγω πρόσωπο δικαιούται να συνταξιοδοτηθεί στην ηλικία των 55 ετών αντί της συνήθους ηλικίας των 60 ετών.

Η διαφορά στην κύρια δίκη

8 Η M. T. Magorrian και η I. P. Cunningham εργάστηκαν ως διπλωματούχοι νοσοκόμες ψυχιατρείου σε νοσηλευτικό ίδρυμα του δημόσιου τομέα, το οποίο παρείχε ιατρικές και λοιπές υπηρεσίες εντός της Βορείου Ιρλανδίας.

9 Άρχισαν τη σταδιοδρομία τους εργαζόμενες με πλήρες ωράριο υπό την ιδιότητα του MHO. Όταν αυξήθηκαν τα οικογενειακά τους βάρη, εργάστηκαν και οι δύο με μειωμένο ωράριο και, κατά συνέπεια, απώλεσαν την ιδιότητα του MHO. Ωστόσο, κάθε μία από αυτές είχε την ευθύνη νοσοκομειακής πτέρυγας και, επομένως, προϊστατο νοσοκόμων που εργάζονταν με πλήρες ωράριο.

10 Η διαφορά μεταξύ της εργασίας με μειωμένο ωράριο και της εργασίας με πλήρες ωράριο ήταν πολύ μικρή. Συγκεκριμένα, κατόπιν αναδιοργανώσεως της εργασίας το 1981, το ωράριο των νοσοκόμων μερικής απασχολήσεως έγινε 31 ώρες και 5 λεπτά την εβδομάδα, ενώ το πλήρες ωράριο μειώθηκε από 40 ώρες σε 37 ώρες και 30 λεπτά την εβδομάδα.

11 Αμφότερες οι ενάγουσες της κύριας δίκης υπάγονταν και κατέβαλλαν εισφορές στο Health and Personal Social Services Superannuation Scheme (συνταξιοδοτικό σύστημα των παρεχόντων υγειονομικές και προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες, στο εξής: Superannuation Scheme), το οποίο είναι ένα προαιρετικό συνταξιοδοτικό σύστημα, συμβατικώς αποκλεισμένο από το εκ του νόμου συνταξιοδοτικό σύστημα, και στο οποίο καταβάλλουν εισφορές τόσο ο εργοδότης όσο και ο εργαζόμενος. Από το 1973, το σύστημα αυτό είναι ανοικτό για τους εργαζομένους μερικής απασχολήσεως των οποίων το ωράριο ανέρ-

χεται σε συγκεκριμένο αριθμό ωρών και, από το 1991, όλο το προσωπικό μερικής απασχολήσεως μπορεί να υπαχθεί στο σύστημα αυτό, ανεξαρτήτως του αριθμού των συμπληρωμένων ωρών εργασίας. Στο πλαίσιο του συστήματος αυτού, οι ασφαλισμένοι λαμβάνουν ένα εφ' άπαξ ποσό κατά το χρονικό σημείο που αποχωρούν από την εργασία τους λόγω συνταξιοδοτήσεως και στη συνέχεια τους χορηγούνται μηνιαίες παροχές.

12 Στις 18 Οκτωβρίου 1992, η M. T. Magorrian έλαβε τη σύνταξή της σε ηλικία 59 ετών και 355 ημερών, έχοντας συμπληρώσει 9 έτη και 111 ημέρες υπηρεσίας με πλήρες ωράριο, εργασθείσα ως ΜΗΟ μεταξύ του 1951 και του 1963, και το αντίστοιχο 11 ετών και 25 ημερών υπηρεσίας με πλήρες ωράριο, εργασθείσα υπό καθεστώς μερικής απασχολήσεως μεταξύ του 1979 και του 1992. Μεταξύ του 1969 και του 1979 εργάστηκε ωσαύτως κατά μερική απασχόληση, αλλά με ωράριο που δεν παρείχε δικαίωμα υπαγωγής στο συνταξιοδοτικό σύστημα.

13 Η I. P. Cunningham έλαβε τη σύνταξή της τον Απρίλιο του 1994 σε ηλικία 56 ετών και 80 ημερών, έχοντας συμπληρώσει 15 έτη και 175 ημέρες υπηρεσίας με πλήρες ωράριο, εργασθείσα ως ΜΗΟ μεταξύ του 1956 και του 1974, και το αντίστοιχο 11 ετών και 105 ημερών υπηρεσίας με πλήρες ωράριο, εργασθείσα υπό καθεστώς μερικής απασχολήσεως μεταξύ του 1980 και του 1994. Επίσης, μεταξύ του 1974 και του 1980 εργάστηκε κατά μερική απασχόληση με ωράριο που δεν παρείχε δικαίωμα υπαγωγής στο συνταξιοδοτικό σύστημα και κατά την περίοδο αυτή επέλεξε να μη καταβάλλει εισφορές στον σχετικό συνταξιοδοτικό φορέα.

14 Επομένως, η M. T. Magorrian διέκοψε τη σταδιοδρομία της μεταξύ του χρόνου που εργαζόταν με πλήρες ωράριο και του χρόνου που άρχισε να εργάζεται με μειωμένο ωράριο, ενώ η I. P. Cunningham μετέβη κατ' ευθείαν από το καθεστώς πλήρους απασχολήσεως στο καθεστώς μερικής απασχολήσεως χωρίς να διακόψει τη σταδιοδρομία της.

15 Όταν αποχώρησαν από την εργασία τους λόγω συνταξιοδοτήσεως, οι ενάγουσες της κύριας δίκης έλαβαν το εφ' άπαξ καταβαλλόμενο ποσό που δικαιούνταν καθώς και τη βασική σύνταξη γήρατος, αλλά δεν έλαβαν ορισμένες συμπληρωματικές παροχές τις οποίες θα μπορούσαν να ζητήσουν σύμφωνα με το σημείο 50, υπό 2, των Superannuation Regulations αν είχαν την ιδιότητα του ΜΗΟ κατά τον χρόνο της συνταξιοδοτήσεώς τους. Κατά την

επ' ακροατηρίου συζήτηση διευκρινίστηκε ότι, αν οι ενάγουσες της κύριας δίκης είχαν την ιδιότητα αυτή, θα ελάμβαναν τις συμπληρωματικές παροχές χωρίς υποχρέωση καταβολής συμπληρωματικών εισφορών.

16 Με δικόγραφο της 22ας Σεπτεμβρίου 1992, οι ενάγουσες της κύριας δίκης άσκησαν αγωγές ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, επικαλούμενες το άρθρο 119 της Συνθήκης για να λάβουν τις συμπληρωματικές παροχές με βάση τη διάρκεια της υπηρεσίας τους από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Defrenne (43/75, Συλλογή τόμος 1976, σ. 175), ή, επικουρικώς, από τις 13 Μαΐου 1986, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Bilka (170/84, Συλλογή 1986, σ. 1607). Υποστηρίζουν ότι δεν δικαιολογείται να περιοριστεί ο υπολογισμός της διάρκειας της υπηρεσίας τους στη διετία που καθορίζει ο ΕΡΑ ούτε στις 17 Μαΐου 1990, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Barber (C-262/88, Συλλογή 1990, σ. 1889), καθότι τούτο θα τις στερούσε αποτελεσματικής εννόμου προστασίας.

17 Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι όλα τα διάδικα μέρη αναγνωρίζουν ότι η χορήγηση των παροχών αυτών εντός του πλαισίου του επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος των εναγουσών αποτελεί «αμοιβή» υπό την έννοια του άρθρου 119 της Συνθήκης και της οδηγίας 75/117/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Φεβρουαρίου 1975, περί προσεγγίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών που αφορούν την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 42). Από τη δικογραφία προκύπτει ωσαύτως ότι αμφότερες οι ενάγουσες άσκησαν τις αγωγές τους πριν παύσουν να εργάζονται.

18 Με παρεμπίπτουσα απόφασή του της 12ης Σεπτεμβρίου 1995, το εθνικό δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο αποκλεισμός των εργαζομένων με μειωμένο ωράριο γυναικών νοσοκόμων ψυχιατρείου από το καθεστώς του ΜΗΟ συνιστά έμμεση διάκριση λόγω φύλου, καθόσον το ποσοστό των γυναικών εργαζομένων στον τομέα της ψυχικής υγείας στη Βόρεια Ιρλανδία που είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της εργασίας με πλήρες ωράριο είναι σημαντικά μικρότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών εργαζομένων. Επί πλέον, το εθνικό δικαστήριο διαπίστωσε ότι η διάκριση αυτή δεν δικαιολογείται.

Τα προδικαστικά ερωτήματα

19 Εκτιμώντας ότι η έκβαση της δίκης εξαρτάται από την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το εθνικό δικαστήριο αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«Στην περίπτωση που:

α) μια εργαζόμενη απησχολείτο από νοσηλευτικό ίδρυμα του δημοσίου τομέα σε θέση σχετική με τη νοσηλεία των ψυχασθενών η οποία καλύπτεται από επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα·

β) καθ' όλα τα κρίσιμα χρονικά διαστήματα, η εργαζόμενη είτε υπαγόταν είτε εδικαιούτο να υπαχθεί στο συνταξιοδοτικό σύστημα·

γ) το συνταξιοδοτικό σύστημα περιλαμβάνει μια ρήτρα κατά την οποία όσοι εργάζονται με πλήρες ωράριο και αφιερώνουν όλες ή σχεδόν όλες τις ώρες εργασίας τους στη νοσηλεία των προσώπων που πάσχουν από ψυχικές ασθένειες (οι επονομαζόμενοι "Mental Health Officers") δικαιούνται να λάβουν τα συμπληρωματικά οφέλη, τα οποία δεν χορηγούνται σε όσους παρέχουν την ίδια εργασία με μειωμένο ωράριο και είναι τα εξής:

όταν ένα πρόσωπο έχει φθάσει ή υπερβεί την ηλικία των 50 ετών και έχει εργαστεί ως Mental Health Officer επί 20 έτη (η αποκαλούμενη "βασική υπηρεσία") και συνεχίζει να εργάζεται ως Mental Health Officer, τότε

i) η κατοπινή υπηρεσία του αναγνωρίζεται, για τον σκοπό συνταξιοδοτήσεως, ως διπλάσιας διάρκειας (η αποκαλούμενη "υπηρεσία διπλάσιου χρόνου") και

ii) έχει δικαίωμα συνταξιοδοτήσεως στην ηλικία των 55 αντί της συνήθους ηλικίας των 60 ετών·

δ) η εργαζόμενη στερήθηκε την ιδιότητα του Mental Health Officer και τα συνδεδεμένα με την ιδιότητα αυτή συμπληρωματικά οφέλη, απλώς και μόνον λόγω του ότι εργαζόταν με μειωμένο ωράριο·

ε) το εθνικό δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι υπό στοιχεία γ' και δ' διατάξεις εισάγουν διακρίσεις λόγω φύλου εις βάρος των γυναικών που εργάζονται με μειωμένο ωράριο στον τομέα της νοσηλείας των πασχόντων από ψυχικές ασθένειες·

στ) η σύνταξη που λαμβάνει η εργαζόμενη και τα συμπληρωματικά οφέλη που αξιώνουν εν προκειμένω οι ενάγουσες καταβάλλονται σ' αυτές μόνον λόγω και από της αποχωρήσεώς τους από την εργασία τους, αντιστοίχως, το 1992 και 1994 και, όσον αφορά τα συμπληρωματικά οφέλη, μετά την προβολή των σχετικών αξιώσεων ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου· και

ζ) ο υπολογισμός των συμπληρωματικών οφελών με αφετηρία τις ημερομηνίες συνταξιοδοτήσεως των εναγουσών κατά το 1992 και 1994 αντιστοίχως θα συνεπαγόταν συνυπολογισμό των ετών υπηρεσίας τους πριν από το 1992.

Ερώτημα 1: Από ποια ημερομηνία πρέπει να ληφθεί υπόψη η υπηρεσία των εργαζομένων για να υπολογιστούν τα συμπληρωματικά οφέλη που δικαιούνται:

i) από τις 8 Απριλίου 1976,

ii) από τις 17 Μαΐου 1990,

iii) από ποια άλλη ημερομηνία ενδεχομένως;

Ερώτημα 2: Όταν η εφαρμοζόμενη εθνική νομοθεσία περιορίζει, στην περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής, το δικαίωμα να ληφθούν υπόψη έτη εργασίας μόνο στη διετία πριν από την άσκηση της αγωγής, καταλήγει τούτο σε άρνηση παροχής αποτελεσματικής προστασίας υπό το κοινοτικό δίκαιο και είναι υποχρεωμένο το industrial tribunal να παραβλέψει τη διάταξη αυτή του εσωτερικού δικαίου, αν το θεωρεί αναγκαίο;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

20 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί στην ουσία να πληροφορηθεί από ποια ημερομηνία οι περίοδοι απασχολήσεως των εργαζομένων με μειωμένο ωράριο που υπέστησαν έμμεση διάκριση λόγω φύλου πρέπει να ληφθούν υπόψη για τον υπολογισμό των συμπληρωματικών παροχών που οι πιο πάνω εργαζόμενοι δικαιούνται.

21 Εν προκειμένω, πρέπει πρώτα να υπογραμμιστεί ότι δεν αμφισβητείται ότι η χορήγηση συμπληρωματικών παροχών εντός του πλαισίου επαγγελματικού συνταξιοδοτικού συστήματος, όπως αυτό στην κύρια δίκη, εμπίπτει κατ' αρχήν στην έννοια της αμοιβής κατά το άρθρο 119 της Συνθήκης.

22 Στη συνέχεια, πρέπει να υπομνησθεί, αφενός, ότι με την προαναφερθείσα απόφαση Defrenne το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η κατά το άρθρο 119 αρχή της ίσης αμοιβής μπορεί να τυγχάνει επικλήσεως ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και ότι αυτά έχουν καθήκον να εξασφαλίζουν την προάσπιση των δικαιωμάτων που η διάταξη αυτή απονέμει στους ιδιώτες. Ωστόσο, στις σκέψεις 74 και 75 της αποφάσεως αυτής, το Δικαστήριο διευκρίνισε επίσης ότι επιτακτικές ανάγκες ασφαλείας δικαίου αναγόμενες στο σύνολο των διακυβευομένων συμφερόντων, τόσο δημοσίων όσο και ιδιωτικών, έχουν ως συνέπεια ότι δεν μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 προς στήριξη διεκδικήσεων σχετικών με περιόδους αμοιβής που είναι προγενέστερες της ημερομηνίας εκδόσεως της εν λόγω αποφάσεως, δηλαδή της 8ης Απριλίου 1976, εκτός όσον αφορά τους εργαζομένους που πριν από την ημερομηνία αυτή άσκησαν ένδικη προσφυγή ή υπέβαλαν ισοδύναμη ένσταση.

23 Ετέρωθεν, το Δικαστήριο έχει ήδη αναγνωρίσει με την προαναφερθείσα απόφαση Bilka, σκέψεις 20 και 22, ότι, όταν ένα συνταξιοδοτικό σύστημα, έστω και αν έχει συσταθεί σύμφωνα με τις διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας, πηγάζει από συμφωνία με τους εργαζομένους ή τους εκπροσώπους τους και όταν οι δημόσιες αρχές δεν παρεμβαίνουν στη χρηματοδότησή του, το σύστημα αυτό δεν αποτελεί σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως που ρυθμίζεται απ' ευθείας από τον νόμο και που, ως εκ τούτου, εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 119 και ότι οι παροχές που χορηγούνται στους υπαλλήλους στο πλαίσιο του συστήματος αυτού συνιστούν όφελος που ο εργοδότης παρέχει στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας υπό την έννοια του άρθρου 119, δεύτερο εδάφιο.

24 Παρ' όλον ότι οι αρχές αυτές επιβεβαιώθηκαν με την απόφαση Barber όσον αφορά τα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα, στις σκέψεις 44 και 45 της εν λόγω αποφάσεως το Δικαστήριο διευκρίνισε ωσαύτως ότι, για επιτακτικές ανάγκες ασφαλείας δικαίου, δεν μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης για να θεμελιωθεί σε χρόνο προγενέστερο της εκδόσεως της αποφάσεως αυτής ένα συνταξιοδοτικό δικαίωμα, με εξαίρεση για τα πρόσωπα που ανέλαβαν εγκαίρως πρωτοβουλίες προς διασφάλιση των δικαιωμάτων τους.

25 Όπως το Δικαστήριο διευκρίνισε με την απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 1993, C-109/91, Ten Oever (Συλλογή 1993, σ. I-4879, σκέψεις 19 και 20), βάσει της προαναφερθείσας αποφάσεως Barber μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης για να αξιωθεί ίση μεταχείριση στον τομέα των επαγγελματικών συντάξεων μόνον ως προς τις παροχές που οφείλονται βάσει περιόδων απασχολήσεως μεταγενεστέρων της 17ης Μαΐου 1990, ημερομηνίας εκδόσεως της αποφάσεως Barber, με την επιφύλαξη της εξαιρέσεως που προβλέπεται υπέρ των εργαζομένων ή των ελκόντων δικαιώματα από αυτούς που πριν από την ημερομηνία αυτή άσκησαν ένδικη προσφυγή ή υπέβαλαν ισοδύναμη κατά το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο ένσταση.

26 Ο περιορισμός αυτός περιέχεται ωσαύτως στο πρωτόκολλο αριθ. 2 που προσαρτάται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο ορίζει ότι, «Για την εφαρμογή του άρθρου 119 της Συνθήκης, οι δυνάμει επαγγελματικού συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων παροχές δεν θεωρούνται ως αποδοχές εφόσον αντιστοιχούν σε περιόδους απασχόλησης πριν από τις 17 Μαΐου 1990, με εξαίρεση τους εργαζόμενους ή τους έλκοντες δικαιώματα οι οποίοι, πριν από αυτή την ημερομηνία, είχαν ασκήσει δικαστική προσφυγή ή καταθέσει αντίστοιχη ένσταση σύμφωνα με το ισχύον εθνικό δίκαιο».

27 Εντούτοις, στις αποφάσεις της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, C-57/93, Vroege (Συλλογή 1994, σ. I-4541, σκέψεις 20 έως 27), και C-128/93, Fisscher (Συλλογή 1994, σ. I-4583, σκέψεις 17 έως 24), το Δικαστήριο έκρινε ότι ο διαχρονικός περιορισμός των αποτελεσμάτων της αποφάσεως Barber αφορά μόνον τις μορφές διακρίσεων τις οποίες, λόγω του μεταβατικού χαρακτήρα των εξαιρέσεων που προβλέπονται από τις δυνάμενες να εφαρμοσθούν σε θέματα επαγγελματικών συντάξεων διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, οι εργοδότες και τα συνταξιοδοτικά συστήματα μπορούσαν ευλόγως να θεωρήσουν ως ανεκτές (απόφαση της 24ης Οκτωβρίου 1996, C-435/93, Dietz, Συλλογή 1996, σ. I-5223, σκέψη 19).

28 Όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικά συστήματα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι κανένα στοιχείο δεν επέτρεπε να θεωρηθεί ότι οι ενδιαφερόμενοι επαγγελματικοί κύκλοι ήταν δυνατόν να παραπλανηθούν ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 119.

29 Συγκεκριμένα, μετά την προαναφερθείσα απόφαση Bilka, είναι σαφές ότι διάκριση λόγω φύλου κατά την αναγνώριση του πιο πάνω δικαιώματος συνιστά παράβαση του άρθρου 119 (προαναφερθείσες αποφάσεις Vroege, σκέψη 29, Fisscher, σκέψη 26, και Dietz, σκέψη 20).

30 Επομένως, εφόσον η απόφαση Bilka δεν προέβλεψε κανένα διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της, μπορεί να γίνει επίκληση του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119, προκειμένου να ζητηθεί αναδρομικώς ίση μεταχείριση όσον αφορά το δικαίωμα υπαγωγής σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, και μάλιστα από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της προαναφερθείσας αποφάσεως Defrenne, η οποία για πρώτη φορά αναγνώρισε άμεσο αποτέλεσμα στο εν λόγω άρθρο (προαναφερθείσα απόφαση Dietz, σκέψη 21).

31 Κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά το ύψος της συντάξεως γήρατος που χορηγείται εντός του πλαισίου ενός επαγγελματικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως και όχι το δικαίωμα υπαγωγής σε ένα τέτοιο σύστημα. Κατά συνέπεια, το άρθρο 119 παρεμβαίνει μόνο για να μεταβάλει την έκταση των παροχών τις οποίες δικαιούται ένα πρόσωπο που βρίσκεται στην κατάσταση των εναγουσών της κύριας δίκης και μόνον οι περίοδοι που είναι μεταγενέστερες της 17ης Μαΐου 1990 μπορούν να ληφθούν υπόψη.

32 Όσον αφορά το δικαίωμα λήψεως παροχών που είναι συμπληρωματικές σε σχέση με τη σύνταξη γήρατος που χορηγείται εντός του πλαισίου επαγγελματικού συστήματος, όπως αυτό στην κύρια δίκη, πρέπει να επισημανθεί ότι, ναι μεν οι ενάγουσες είχαν πάντοτε δικαίωμα να λάβουν σύνταξη γήρατος στο πλαίσιο του Superannuation Scheme, πλην όμως μόνον εν μέρει τους είχε επιτραπεί να καταβάλλουν εισφορές στον σχετικό συνταξιοδοτικό φορέα. Συγκεκριμένα, απλώς και μόνον για τον λόγο ότι εργάζονταν με μειωμένο ωράριο δεν τους αναγνωριζόταν ειδικά η ιδιότητα του MHO, η οποία παρέχει πρόσβαση σε ειδικό καθεστώς στο πλαίσιο του Superannuation Scheme.

33 Συναφώς, αρκεί να υπομνησθεί ότι το Δικαστήριο έχει ήδη διευκρινίσει, στη σκέψη 23 της προαναφερθείσας αποφάσεως Dietz, ότι η υπαγωγή σε συνταξιοδοτικό σύστημα ουδόλως θα ενδιέφερε τον εργαζόμενο αν δεν του παρείχε δικαίωμα να λάβει τις παροχές που χορηγεί το εν λόγω σύστημα. Σε μια κατάσταση, όπως αυτή στην υπόθεση Dietz, το Δικαστήριο έκρινε ότι το υφιστάμενο στο πλαίσιο επαγγελματικού συστήματος δικαίωμα λήψεως συντάξεως γήρατος είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με το δικαίωμα υπαγωγής στο σύστημα αυτό.

34 Το ίδιο ισχύει όταν η διάκριση που υπέστησαν οι εργαζόμενοι με μειωμένο ωράριο αποτελεί τη συνέπεια διακρίσεως σχετικής με την πρόσβαση σε ειδικό καθεστώς το οποίο παρέχει δικαίωμα λήψεως συμπληρωματικών παροχών.

35 Ενόψει των σκέψεων αυτών, στο πρώτο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι περίοδοι απασχολήσεως των εργαζομένων με μειωμένο ωράριο που υπέστησαν έμμεση διάκριση λόγω φύλου πρέπει να ληφθούν υπόψη από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της προαναφερθείσας αποφάσεως Defrenne, για τον υπολογισμό των συμπληρωματικών παροχών που οι πιο πάνω εργαζόμενοι δικαιούνται.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

36 Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά στην ουσία αν, όταν έχει ασκηθεί αγωγή που στηρίζεται στο άρθρο 119 της Συνθήκης, το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει την εφαρμογή κανόνα εθνικού δικαίου κατά τον οποίο, σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής, τα διαχρονικά αποτελέσματα της σχετικής δικαστικής αποφάσεως περιορίζονται στην προ της ασκήσεως της αγωγής διετία.

37 Εν προκειμένω, πρέπει πρώτα να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, ελλείψει σχετικής κοινοτικής ρυθμίσεως, στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους απόκειται να καθορίσει τα αρμόδια δικαστήρια και να ρυθμίσει τις διαδικαστικές προϋποθέσεις των ενδίκων βοηθημάτων που έχουν προορισμό να εξασφαλίζουν τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων που οι ιδιώτες έλκουν από το άμεσο αποτέλεσμα του κοινοτικού δικαίου, υπό τον όρον όμως ότι οι προϋποθέσεις αυτές δεν είναι λιγότερο ευνοϊκές από τις αφορώσες παρόμοιες αξιώσεις που στηρίζονται στο εσωτερικό δίκαιο και ότι δεν έχουν διαμορφωθεί κατά τέτοιον τρόπο ώστε να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η κοινοτική έννομη τάξη (βλ., με το αυτό περιεχόμενο, τις αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976, 33/76, Rewe, Συλλογή τόμος 1976, σ. 747, σκέψεις 5 και 6, και 45/76, Comet, Συλλογή τόμος 1976, σ. 765, σκέψη 13, την προαναφερθείσα απόφαση Fisscher, σκέψη 39, και την απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 1994, C-410/92, Johnson, Συλλογή 1994, σ. I-5483, σκέψη 21).

38 Κατά τις ενάγουσες της κύριας δίκης, στην προαναφερθείσα απόφαση Fisscher δεν υπάρχει τίποτα που να δικαιολογεί τον περιορισμό των παροχών που θα μπορούσαν να τους χορηγηθούν, τουλάχιστον για τον μετά το 1976 χρόνο. Πράγματι, θα είχε μικρή χρησιμότητα να κριθεί ότι τα πρόσωπα που βρίσκονται στην κατάσταση των εναγουσών έχουν μεν δικαίωμα να υπαχθούν σε επαγγελματικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως, αλλά οι παροχές που απορρέουν από την υπαγωγή αυτή μπορούν να υπολογιστούν μόνο με αναφορά στην υπηρεσία των προσώπων αυτών από το 1990.

39 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Επιτροπή υποστήριξε ότι το άρθρο 12 των Occupational Pension Regulations εμποδίζει όντως τις ενάγουσες να επικαλεστούν τα δικαιώματά τους βάσει του άρθρου 119 της Συνθήκης και ότι, κατά συνέπεια, η εφαρμογή του κανόνα αυτού αντίκειται στην αρχή της έννομης προστασίας.

40 Αντιθέτως, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι ένας περιοριστικός κανόνας εθνικού δικαίου όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη έχει ως αποτέλεσμα να περιοριστούν οι παροχές που μπορούν να ζητηθούν για χρονικό διάστημα προηγούμενο της ασκήσεως της αγωγής και ότι, συνεπώς, ο κανόνας αυτός είναι παρεμφερής με τον επίμαχο κανόνα στην προαναφερθείσα υπόθεση Johnson.

41 Εν προκειμένω, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η εφαρμογή ενός δικονομικού κανόνα, όπως το άρθρο 12 των Occupational Pension Regulations, κατά τον οποίο, στις δίκες σχετικά με την υπαγωγή σε επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα, το δικαίωμα υπαγωγής στο σύστημα δεν είναι δυνατόν να ανατρέχει σε χρονικό διάστημα πέραν των δύο ετών πριν από την ημερομηνία ασκήσεως της αγωγής, είναι ικανή να στερήσει τις ενάγουσες της κύριας δίκης από τις συμπληρωματικές παροχές που απορρέουν από το σύστημα στο οποίο δικαιούνται να υπαχθούν, καθόσον οι παροχές αυτές θα μπορούσαν να υπολογιστούν μόνο με αναφορά στην υπηρεσία των εναγουσών από το 1990, δηλαδή δύο έτη πριν από την άσκηση των αγωγών τους.

42 Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί ότι, στην περίπτωση αυτή, με το αίτημα των αγωγών δεν ζητείται να ληφθούν, αναδρομικώς, ορισμένες συμπληρωματικές παροχές, αλλά να αναγνωριστεί το δικαίωμα των εναγουσών να υπαχθούν πλήρως στο επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, με το να αποκτήσουν πρόσβαση στο καθεστώς των ΜΗΟ το οποίο παρέχει δικαίωμα λήψεως των συμπληρωματικών παροχών.

43 Έτσι, ενώ οι επίμαχοι κανόνες στην υπόθεση Steenhorst-Neerings (απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-338/91, Συλλογή 1993, σ. I-5475) και στην προαναφερθείσα υπόθεση Johnson αρκούνταν να περιορίσουν τον προ της ασκήσεως της αγωγής χρόνο για τον οποίο μπορούσαν να ζητηθούν αναδρομικώς παροχές, ο επίμαχος κανόνας στην κύρια δίκη εμποδίζει να ληφθούν υπόψη όλα τα στάδια εργασίας των εναγουσών από τις 8 Απριλίου 1976 μέχρι το 1990 για τον υπολογισμό των συμπληρωματικών παροχών που θα οφείλονταν ακόμη και μετά την ημερομηνία ασκήσεως της αγωγής.

44 Κατά συνέπεια, σε αντίθεση με τους επίμαχους κανόνες στις προαναφερθείσες υποθέσεις, οι οποίοι αρκούνταν να περιορίσουν, για λόγους ασφαλείας δικαίου, τη δυνατότητα να ζητηθούν αναδρομικώς ορισμένες παροχές και,

επομένως, δεν έθιγαν αυτή ταύτη την ουσία των δικαιωμάτων που απονέμει η κοινοτική έννομη τάξη, ένας κανόνας όπως ο επίμαχος στην κύρια δίκη καθιστά πρακτικώς αδύνατη την άσκηση ενδίκων βοηθημάτων από τους ιδιώτες που επικαλούνται το κοινοτικό δίκαιο.

45 Εξάλλου, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ο επίμαχος στην κύρια δίκη κανόνας εθνικού δικαίου καταλήγει στον διαχρονικό περιορισμό του αμέσου αποτελέσματος του άρθρου 119 της Συνθήκης σε περιπτώσεις που ο περιορισμός αυτός δεν προβλέπεται ούτε από τη νομολογία του Δικαστηρίου ούτε από το πρωτόκολλο αριθ. 2 που προσαρτάται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

46 Τέλος, το επιχείρημα της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου ότι ο διαχρονικός περιορισμός συμβάλλει στην ασφάλεια δικαίου, προτρέποντας τους ενάγοντες να επιδεικνύουν επιμέλεια, δεν μπορεί να αναιρέσει το συμπέρασμα αυτό. Συναφώς, αρκεί να επισημανθεί ότι οι επίμαχοι κανόνες εθνικού δικαίου έχουν εφαρμογή ακόμη και επί προσώπων που, όπως η M. T. Magorrian και η I. P. Cunningham, άσκησαν τις αγωγές τους πριν παύσουν να εργάζονται και πριν αρχίσουν να λαμβάνουν οφέλη από το περί ου πρόκειται επαγγελματικό σύστημα συντάξεων γήρατος.

47 Συνεπώς, στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, όταν έχει ασκηθεί αγωγή η οποία στηρίζεται στο άρθρο 119 της Συνθήκης και με την οποία ζητείται να αναγνωριστεί το δικαίωμα των εναγόντων να υπαχθούν σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει την εφαρμογή κανόνα εθνικού δικαίου κατά τον οποίο, σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής, τα διαχρονικά αποτελέσματα της σχετικής δικαστικής αποφάσεως περιορίζονται στην προ της ασκήσεως της αγωγής διετία.

Επί των δικαστικών εξόδων

48 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, που υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα)

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 9ης Ιουλίου 1996 το Office of the Industrial Tribunals and the Fair Employment Tribunal, Belfast, αποφαίνεται:

1) Οι περίοδοι απασχολήσεως των εργαζομένων με μειωμένο ωράριο που υπέστησαν έμμεση διάκριση λόγω φύλου πρέπει να ληφθούν υπόψη από τις 8 Απριλίου 1976, ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως Defrenne (43/75), για τον υπολογισμό των συμπληρωματικών παροχών που οι πιο πάνω εργαζόμενοι δικαιούνται.

2) Όταν έχει ασκηθεί αγωγή η οποία στηρίζεται στο άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΚ και με την οποία ζητείται να αναγνωριστεί το δικαίωμα των εναγόντων να υπαχθούν σε επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα, το κοινοτικό δίκαιο απαγορεύει την εφαρμογή κανόνα εθνικού δικαίου, κατά τον οποίο, σε περίπτωση ευδοκιμήσεως της αγωγής, τα διαχρονικά αποτελέσματα της σχετικής δικαστικής αποφάσεως περιορίζονται στην προ της ασκήσεως της αγωγής διετία.

Schintgen Mancini Kapteyn

Murray Hirsch

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 11 Δεκεμβρίου 1997.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος του έκτου τμήματος

H. Ragnemalm